

KOREYS VA O'ZBEK TILLARIDAGI SOMATIK FRAZEOLOGIZMLARNING CHOG'ISHTIRMA TAHLILI: LINGVOMADANIY ASPEKT

Sayfullayev Davronjon Sunnatulla o'g'li

Samarqand turizm va madaniy

meros texnikumi o'qituvchisi

davronsayfullayev811@gmail.com

[+998913136206](tel:+998913136206)

Annotatsiya, Mazkur maqolada koreys va o'zbek tillaridagi somatik frazeologik birliklarning semantik va lingvomadaniy xususiyatlari chog'ishtirma aspektda tadqiq etiladi. Tadqiqot materialini koreys tilidagi 귀 (quloq), 입 (og'iz), 눈 (ko'z) va 머리 (bosh) komponentli 15 ta frazeologik birlik tashkil etadi. Ularning shakllanishidagi metaforik modellar va milliy-madaniy mazmuni o'rganilib, o'zbek tilidagi ekvivalentlari, analoglari va mazmuniy muqobillari aniqlandi hamda semantik moslik darajasi qiyoslandi. Tahlil natijasida ikki tilda inson tanasi asosida mavhum tushunchalarni ifodalashga xos umumiy antropotsentrik tamoyillar mavjudligi, biroq somatik obrazlarning frazeologik shakllanishi, metaforik modellashtirilishi va pragmatik qo'llanishida milliy-madaniy farqlar namoyon bo'lishi aniqlandi. Natijalar koreys va o'zbek tillari frazeologiyasini chog'ishtirma o'rganish, lingvomadaniyatshunoslik, tarjimashunoslik va koreys tilini o'qitish metodikasi uchun nazariy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: somatik frazeologizm, frazeologik birlik, koreys tili, o'zbek tili, chog'ishtirma tilshunoslik, lingvomadaniyat, somatizm, konseptual metafora, milliy-madaniy xususiyat, frazeologik ekvivalent.

KIRISH

Til xalqning tarixiy tajribasi, dunyoqarashi, qadriyatlari va borliqni idrok etish usullarini ifodalovchi asosiy vositalardan biridir. Til va madaniyat o'rtasidagi uzviy munosabatni namoyon etuvchi frazeologik birliklar, xususan somatik frazeologizmlar — tarkibida inson tanasi a'zolarini bildiruvchi komponentlar ishtirok etuvchi birliklar — xalqning ruhiy holati, tafakkuri, xulq-atvori va ijtimoiy munosabatlarini obrazli va ixcham shaklda ifodalashda faol qo'llanadi.

Somatik frazeologik birliklarning lingvomadaniy xususiyati shundan iboratki, ularning semantik mazmuni faqat lug'aviy komponentlar yig'indisi bilan emas, balki xalqning kognitiv tajribasi, ramziy qarashlari va madaniy tasavvurlari bilan belgilanadi. Shu bois bir xil tana

a'zosi nomi turli tillarda o'xshash ma'noni ifodalasa-da, uning frazeologik obrazlanishi va madaniy konnotatsiyasi turlicha namoyon bo'lishi mumkin.

Genealogik jihatdan turli til oilalariga mansub bo'lishiga qaramay, koreys va o'zbek tillarida ham inson tana a'zolari nomlari asosida shakllangan ko'plab frazeologik birliklar mavjud bo'lib, ularda insonning jismoniy tajribasi, ruhiy kechinmalari, tafakkuri va ijtimoiy xulq-atvori o'zaro bog'liq holda ifodalanadi. Mavzuning dolzarbligi ana shu birliklarning aynan lingvomadaniy aspektda chog'ishtirma tadqiq etilishi bilan belgilanadi: tana a'zolari nomlari orqali milliy dunyoqarash, kognitiv tajriba va madaniy konseptlarning ifodalanishini o'rganish qiyosiy frazeologiya uchun alohida ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotning maqsadi — koreys va o'zbek tillaridagi somatik frazeologizmlarning semantik va lingvomadaniy xususiyatlarini chog'ishtirma tahlil qilish, ular o'rtasidagi umumiy va milliy-madaniy jihatlarni aniqlashdan iborat. Shu maqsaddan kelib chiqib quyidagi vazifalar belgilandi: somatik frazeologizmlarning lingvistik mohiyatini aniqlash; koreys tilidagi 귀, 입, 눈 va 머리 komponentli birliklarni semantik jihatdan guruhlash; ularning o'zbek tilidagi frazeologik ekvivalentlari va mazmuniy muqobillarini aniqlash; ikki til somatik obrazlarining umumiy va farqli jihatlarni belgilash; somatik komponentlar orqali ifodalangan lingvomadaniy konseptlarni tahlil qilish; birliklarning semantik moslik darajasini aniqlash hamda natijalarning tarjimashunoslik va til o'qitishdagi amaliy ahamiyatini ko'rsatish.

Tadqiqotning obyekti — koreys va o'zbek tillaridagi somatik frazeologik birliklar; predmeti — ularning semantik, metaforik va lingvomadaniy xususiyatlaridir. Tadqiqot materialini koreys tilidagi 15 ta somatik frazeologik birlik tashkil etadi: 귀 "quloq" — 3 ta, 입 "og'iz" — 3 ta, 눈 "ko'z" — 5 ta va 머리 "bosh" — 4 ta birlik. Tadqiqotda tavsifiy, chog'ishtirma, komponent, semantik, kontekstual va lingvomadaniy tahlil metodlaridan foydalanildi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundan iboratki, tanlangan 15 ta somatik frazeologik birlik 귀, 입, 눈 va 머리 komponentlari asosida tizimlashtirilib, ularning o'zbek tilidagi ekvivalentlari, analoglari va mazmuniy muqobillari chog'ishtirma-lingvomadaniy yondashuv asosida tahlil qilinadi; shuningdek, somatik komponentlarning insonning axborotni qabul qilishi, kommunikativ xulqi, idroki va ruhiy holatini konseptuallashtirishdagi vazifasi ham aniqlanadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot chog'ishtirma tilshunoslik va lingvomadaniyatshunoslik tamoyillariga asoslanadi. Tavsifiy metod orqali koreys tilidagi somatik frazeologik birliklarning strukturaviy-semantik xususiyatlari tavsiflandi; komponent tahlili yordamida ular 귀, 입, 눈

va 머리 guruhlariga tasniflandi; chog'ishtirma metod asosida koreys birliklarining o'zbek tilidagi ekvivalentlari yoki mazmuniy muqobillari aniqlanib, to'liq ekvivalent, qisman ekvivalent va mazmuniy analog mezonlaridan foydalanildi. Semantik tahlil frazeologizmlarning lug'aviy va ko'chma ma'nolari o'rtasidagi munosabatni, lingvomadaniy tahlil esa ularda aks etgan milliy-madaniy mazmun, konseptual metaforalar va insonning jismoniy tajribasini abstrakt tushunchalarga ko'chirish rolini ochib berishga xizmat qildi. Ekvivalentlikni aniqlashda faqat so'zma-so'z tarjima tamoyiliga emas, balki umumiy frazeologik ma'no, somatik obrazning saqlanish darajasi va lingvomadaniy konnotatsiyaga tayanildi.

KOREYS VA O'ZBEK TILLARIDAGI SOMATIK FRAZELOGIZMLARNING CHOG'ISHTIRMA TAHLILI

1. 귀 "QULOQ" komponentli frazeologizmlar

Koreys tilidagi 귀 komponentli birliklar insonning eshitish faoliyati asosida axborotni qabul qilish, unga ko'nikish va boshqalarning fikriga ta'sirchanlik kabi konseptlarni ifodalaydi.

귀에 익다 (so'zma-so'z "quloqqa tanish bo'lmoq") ilgari ko'p marta eshitilganligi sababli tovush, so'z yoki ifodaning tanish bo'lib qolishini bildiradi; o'zbek tilida "qulog'iga singib ketmoq", "qulog'iga tanish bo'lmoq" ifodalariga mazmunan yaqin. Bu yerda *eshitish* — *tanishlik va xotira* konseptual modeli koreys va o'zbek tillarida umumiy tarzda kuzatiladi.

귀가 가볍다 va 귀가 얇다 birliklari semantik jihatdan yaqin bo'lib, ikkalasi ham eshitgan gapiga tez ishonadigan, boshqalarning ta'siriga oson beriladigan shaxsni ifodalaydi; o'zbek tilida "gapga tez ishonmoq", "har gapga ishonaveradigan bo'lmoq", "birovning gapiga kirib ketmoq" kabi ifodalar mazmuniy muqobil bo'la oladi. Biroq koreys tilidagi metaforik model o'zbek muqobilida to'liq saqlanmagani sababli, bu birliklarni *qisman semantik moslikka ega* deb baholash maqsadga muvofiq.

Xulosa qilib aytganda, 귀 somatizmi ikki asosiy yo'nalishda namoyon bo'ladi: eshitilgan narsaning tanishligi va eshitilgan axborotning inson xulqiga ta'siri.

2. 입 "OG'IZ" komponentli frazeologizmlar

Koreys tilidagi 입 komponenti nutq faoliyati, kommunikatsiya va ovqatlanish bilan bog'liq frazeologik birliklarning shakllanishida faol ishtirok etadi.

입이 가볍다 sir saqlay olmaydigan, eshitgan gapini tez yetkazadigan shaxsga nisbatan qo'llanib, o'zbek tilidagi "og'zi bo'sh" iborasiga mazmunan juda yaqin; 입이 무겁다 esa sir saqlay oladigan insonni ifodalaydi va "og'zi mahkam", "sir saqlay oladi" birliklari bilan yaqinlik ko'rsatadi. Ikki birlik o'zaro antonimik juftlik hosil qiladi: bu yerda "yengil" va "og'ir" jismoniy og'irlikni emas, axborotni saqlash yoki oshkor qilish xususiyatini ifodalaydi.

Har ikki holatda ham og'iz *axborotning tashqariga chiqish vositasi* sifatida konseptuallashtirilgan.

입이 짧다 ovqat tanlaydigan yoki oz ovqatlanadigan insonni tavsiflaydi ("ovqat tanlaydi", "injiq ovqatlanadi" kabi muqobillar bilan); bu birlikda og'iz nutq emas, ovqatlanish faoliyati bilan bog'lanadi. Demak, 입 somatizmining semantik maydoni nutq va ovqatlanish kabi ikki yo'nalishni qamrab oladi.

3. 눈 "KO'Z" komponentli frazeologizmlar

눈 komponenti tadqiqot materialida eng ko'p uchraydigan somatik birlik bo'lib, ko'rishdan tashqari idrok, anglash, e'tibor, uyqu va aldash kabi konseptual mazmunlarni ham ifodalaydi.

눈을 돌리다 "ko'zini boshqa tomonga burmoq" obraziga asoslanib, kontekstga qarab "e'tiborini boshqa tomonga qaratmoq" yoki "yuz o'girmoq" kabi ifodalar bilan beriladi — bu yerda ko'rish yo'nalishi e'tibor yo'nalishi sifatida konseptuallasadi. 눈을 붙이다 qisqa muddat uyquga ketishni bildirib, "ko'z ilintirmoq", "mizg'imoq" kabi birliklarga yaqin — ko'zning yopilishi uyqu holatining metaforik ifodasiga aylangan.

눈을 속이다 kishini aldash yoki haqiqatni yashirishni bildirib, "ko'zini shamg'alat qilmoq", "ko'zini bo'yamoq" birliklari bilan yaqinlashadi; bu yerda ko'z idrok va haqiqatni anglash vositasi sifatida namoyon bo'ladi. 눈이 트이다 ilgari anglanmagan narsani anglash, bilim orttirish mazmunini ifodalab, "ko'zi ochilmoq", "ko'zi yetmoq" ifodalariga yaqin — asosiy konseptual modeli ko'rish—bilish munosabatiga asoslanadi. 눈이 빠다 esa noto'g'ri ko'rish yoki noto'g'ri baholashni bildiradi; unga to'liq ekvivalentdan ko'ra "noto'g'ri baholamoq" kabi mazmuniy muqobillik xosroq.

Umuman, 눈 komponentli birliklarda quyidagi konseptual modellar kuzatiladi: ko'rish → anglash; ko'zni yopish → uyqu; ko'zni aldash → idrokni chalg'itish; ko'z yo'nalishi → e'tibor yo'nalishi; ko'zning ochilishi → yangi bilim va anglash. Bu modellar insonning ko'rish tajribasini aqliy-ruhiy jarayonlarga ko'chirishga asoslangan.

4. 머리 "BOSH" komponentli frazeologizmlar

머리 komponenti inson tafakkuri, fikrlashi va ruhiy holati bilan bog'liq konseptual mazmunlarni ifodalashda faol qo'llanadi.

머리가 가볍다 "boshning yengilligi" obrazi orqali fikriy-ruhiy yengillikni ifodalab, kontekstga qarab "boshi yengil", "fikri yengil" kabi ifodalarga yaqinlashadi. 머리를 식히다 "boshni sovutmoq" obraziga asoslanib, zo'riqishdan keyin dam olish, fikrni tinchlantirishni bildiradi — "boshini sovutmoq", "dam olmoq" bilan yaqin. 머리를 싸매다 muammoni hal qilish uchun qattiq o'ylash, kuchli aqliy zo'riqishni ifodalab, "bosh qotirmoq" iborasiga mazmunan yaqin; bu birlikda bosh tafakkur markazi sifatida konseptuallasadi. 머리를 굽다

boshni qashish harakatiga asoslanib, noqulay vaziyat yoki hayronlik holatini ifodalaydi — "boshini qashimoq" bilan obrazlilik jihatidan yaqin.

Demak, 머리 komponentli birliklarda bosh — tafakkur markazi konsepti ustuvor bo'lib, jismoniy harakatlar orqali ruhiy-aqliy holatlar obrazlashtiriladi.

CHOG'ISHTIRMA TAHLIL NATIJALARI

Tadqiqot materiallarini umumlashtirish natijasida koreys va o'zbek tillaridagi somatik frazeologizmlarni uch guruhga ajratish mumkin.

1. Somatik obraz va ma'no jihatidan yaqin birliklar: 입이 가볍다 — og'zi bo'sh; 입이 무겁다 — og'zi mahkam; 눈을 속이다 — ko'zini aldamoq / shamg'alat qilmoq; 머리를 싸매다 — bosh qotirmoq; 머리를 식히다 — boshini sovutmoq. Bu birliklarda umuminsoniy tajriba va somatik metaforizatsiyaning universalligi yaqqol namoyon bo'ladi.

2. Umumiy ma'no saqlanib, obraz farqlanadigan birliklar: 귀가 가볍다, 귀가 얇다, 입이 짧다, 눈이 트이다, 눈이 빠다. Bunday birliklarni tarjima qilishda so'zma-so'z tarjima yetarli bo'lmaydi — mazmuniy-kommunikativ ekvivalent tanlash lozim.

3. Kontekstual muqobillik talab qiluvchi birliklar: 귀에 익다, 귀가 가볍다, 귀가 얇다, 눈이 빠다, 머리가 가볍다. Bunday hollarda frazeologik ekvivalent o'rniga mazmuniy analog yoki tavsifiy tarjimadan foydalanish maqsadga muvofiq.

Demak, koreys va o'zbek tillaridagi somatik frazeologizmlar o'rtasidagi munosabatni faqat "bor yoki yo'q" tamoyili asosida emas, balki to'liq ekvivalentlik, qisman ekvivalentlik, frazeologik analoglik va mazmuniy muqobillik kabi turli darajalar orqali baholash lozim.

LINGVOMADANIY TAHLIL

Somatik frazeologizmlarning lingvomadaniy xususiyatini aniqlashda tana a'zolari qanday konseptual funktsiya bajarishini belgilash muhimdir. Tadqiqot natijalariga ko'ra, 귀 "quloq" komponenti eshitish va axborotni qabul qilish bilan bir qatorda insonning tashqi ta'sirga beriluvchanligini; 입 "og'iz" komponenti nutq, sir saqlash va ovqatlanish faoliyatini (ayniqsa 입이 가볍다 va 입이 무겁다 orqali kommunikativ xulqni boshqaruvchi ramziy makon sifatida); 눈 "ko'z" komponenti — tadqiqot materialida eng keng konseptual maydonga ega bo'lib — ko'rishdan tashqari idrok, anglash, e'tibor, uyqu va aldashni; 머리 "bosh" komponenti esa tafakkur, aqliy zo'riqish va ruhiy holatni ifodalaydi. Bu tasnif quyidagi jadvalda umumlashtirilgan:

Somatik komponent	Asosiy konseptual soha	Yetakchi lingvomadaniy mazmun
-------------------	------------------------	-------------------------------

귀 "quloq"	Eshitish va axborot	Axborotni qabul qilish, ta'sirchanlik
입 "og'iz"	Nutq va ovqatlanish	Kommunikativ xulq, sir saqlash
눈 "ko'z"	Ko'rish va idrok	Anglash, e'tibor, aldash, uyqu
머리 "bosh"	Tafakkur va ruhiy holat	Fikrlash, tashvish, zo'riqish, yengillik

Jadval somatik frazeologizmlarning inson tanasining real funksiyalaridan abstrakt konseptual sohalarga ko'chish mexanizmini ko'rsatadi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot bir necha muhim natijaga olib keldi. Birinchidan, ikki tilda ham inson tanasi abstrakt tushunchalarni ifodalashning faol manbai bo'lib, quloq — axborotni qabul qilish, og'iz — kommunikatsiya, ko'z — idrok va anglash, bosh esa tafakkur bilan bog'lanadi. Ikkinchidan, ayrim birliklarda (입이 가볍다 va 입이 무겁다 — "og'zi bo'sh" va "og'zi mahkam") yuqori darajadagi semantik-obrazli moslik kuzatiladi. Uchinchidan, boshqa birliklarda umumiy ma'no saqlangan holda ifoda modeli farqlanadi, bu esa tarjimada alohida e'tibor talab qiladi. To'rtinchidan, somatik frazeologizmlar milliy madaniyatni bevosita va bilvosita aks ettirib, insonning xulqi, ishonuvchanligi, sir saqlashi, bilimi, fikrlashi va ruhiy holatini obrazli ifodalaydi. Beshinchidan, lingvomadaniy yondashuv oddiy lug'aviy tarjimaga qaraganda kengroq ilmiy natija beradi, chunki frazeologik ma'no xalqning konseptual tajribasi bilan uzviy bog'liq.

Tadqiqotning amaliy natijasi shundaki, koreys tilini o'zbek tilida so'zlashuvchi talabalarga o'qitishda somatik frazeologizmlarni faqat lug'aviy tarjima bilan cheklamasdan, ularning so'zma-so'z ma'nosi, frazeologik ma'nosi, o'zbekcha muqobili va lingvomadaniy izohini birgalikda berish samarali hisoblanadi.

XULOSA

Koreys va o'zbek tillaridagi somatik frazeologizmlarning chog'ishtirma tahlili shuni ko'rsatdiki, inson tanasi va uning a'zolari ikki tilning frazeologik tizimida muhim konseptual manba vazifasini bajaradi. Tahlil qilingan 15 ta koreys frazeologik birligi 귀, 입, 눈 va 머리

komponentlari asosida guruhlashtirilib, mos ravishda eshitish/axborot, nutq/ovqatlanish, ko'rish/idrok va tafakkur/ruhiy holat konseptual sohalarini shakllantirishi aniqlandi.

Ayrim birliklar (입이 가볍다, 입이 무겁다, 눈을 속이다, 머리를 싸매다) yuqori semantik-obrazli moslikka ega bo'lsa, boshqalari (귀가 가볍다, 귀가 얇다, 눈이 빠다 kabi) koreys tiliga xos kuchliroq metaforik modellarga ega bo'lib, tarjimada mazmuniy muqobil yoki tavsifiy ifodani talab qiladi. Bu natijalar somatik frazeologizmlarning shakllanishida universal insoniy tajriba va milliy-madaniy tafakkur o'zaro ta'sir qilishini tasdiqladi: fiziologik tajriba o'xshash modellarni yuzaga keltirsa-da, uning tilda obrazlashtirilishi va pragmatik qo'llanishi xalqning madaniy tajribasi bilan belgilanadi.

Natijalar koreys-o'zbek chog'ishtirma frazeologiyasi, lingvomadaniyatshunoslik va tarjimashunoslik uchun nazariy, shuningdek koreys tilini chet tili sifatida o'qitish va frazeologik lug'atlar yaratish uchun amaliy ahamiyatga ega. Kelgusida tadqiqotni 손 "qo'l", 발 "oyoq", 얼굴 "yuz", 가슴 "ko'krak" va 마음 "ko'ngil/yurak" kabi boshqa somatik komponentlar asosida kengaytirish ikki tilning lingvomadaniy frazeologik tizimini yanada to'liqroq yoritish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Akhmedov, O. S. (2026). Comparative Study of Phraseological Units with "Somatic" Components in English and Uzbek Languages. *International Multidisciplinary Journal for Research & Development*, 13(02), 532–537.
2. Iskenderova, K. (2025). A Comparative Analysis of Somatic Phraseological Units in English, Uzbek, and Russian Languages. *The Lingua Spectrum*.
3. Jumanazarov, S. U. (2025). The Reflection of Human External Appearance through Somatic Phraseological Units in English and Uzbek Languages. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 5(5), 1152–1154.
4. Jumanazarov, S. U. (2025). The Study and Mutual Translation of Somatic Phraseological Units in English and Uzbek Languages. *European Journal of Pedagogical Initiatives and Educational Practices*, 3(5), 61–63.
5. Tursunov, J. A., & Jumanazarov, S. U. (2026). Linguocultural and Cognitive Representation of Human Inner Experience in English and Uzbek Somatic Phraseological Units. *Samarali Ta'lim va Barqaror Innovatsiyalar Jurnali*.
6. O'zbek tilining izohli lug'ati. 5 jildlik. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2006–2008.

7. Rahmatullayev, Sh. O'zbek tilining frazeologik lug'ati. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 1992.

8. 한국어기초사전 (Korean Basic Dictionary). National Institute of Korean Language.

9. 표준국어대사전 (Standard Korean Language Dictionary). National Institute of Korean Language.

10. 국립국어원 (National Institute of Korean Language). 한국어 어휘 및 관용 표현 관련 자료.